

Kære farmor

Af Linda Herzberg

Kære farmor

Jeg har aldrig kendt dig. Jeg har aldrig haft muligheden for at kende dig, men alligevel har du haft en enorm indflydelse på mit liv. Jeg har savnet dig hele mit liv. Savnet dig på mine fødselsdage, især som barn. Når de andre børn i gården havde en stor familie på besøg, var der en udtalt stilhed hos os. Der var ting, der aldrig blev nævnt, og det, der ikke blev nævnt, savnede jeg. Når jeg som lille pige spurgte til dig, fik min far et fjernt blik.

Jeg ville rigtig gerne have kendt dig. Jeg er opkaldt efter dig – og på grund af dig, har jeg ikke skiftet efternavn. Du hedder Margrethe, og jeg: Margaret – i øvrigt et ganske kikset navn. Der ligger forventninger om at være dronning eller noget ganske storslået, så derfor hedder jeg gudskelov da også Linda.

Vi har det samme efternavn, og på grund af dig beholdt jeg mit efternavn da jeg blev gift: Jeg er Margaret Linda Herzberg! Jeg ved ikke, hvad jeg ville have kaldt dig, hvis vi havde fået en chance for at mødes: bedstemor eller farmor. Ordene føles fremmede: Jeg har aldrig haft muligheden for at sige dem, prøve, hvordan det er at have en farmor, hvilket navn ville du have foretrukket?

Du har på alle måder haft en indflydelse på mit liv, og har præget det på så mange måder. Havde det ikke været for dig, havde mit liv formet sig ganske anderledes.

Langsomt da jeg blev lidt større, fortalte min far om dig. Da han var 16 år forlod han dig, noget han aldrig tillod sig at glemme. Hvordan har du følt, at skulle sige farvel til din søn på Hauptbahnhof i Berlin? Han var yndlingssønnen, en mors dreng. Min far fortalte om jeres forhold, jeres fortrolighed, om hvordan han havde nydt at sidde og lytte til dine

historier. Han gemte sig i dine skørter, når han var oppe at slås med sin storebror, og du tog altid min far i forsvar. Den følsomhed og forståelse, som du prægede ham med, bevarede han og gav videre til mig.

Hvordan har du kunnet give ham så megen kærlighed under de forhold, som du levede under i Nazitiden, og vidste du, da du sagde farvel til ham, at det var sidste gang I så hinanden.

I blev myrdet begge to, du og min farfar i 1944 og fik aldrig lov til at lære mig eller min bror at kende. Farfar døde på en transport på vej til Auschwitz, kun 10 km fra sin hjemby, Zarbze eller Hindenburg, som du sikkert nok ville have foretrukket at have kaldt den.

Farmor, hvornår døde du? Hvad var dine sidste tanker? Da du stod i selektionskøen, undrede du dig over det du så? Tænkte du dengang på mig? At du i en fjern fremtid – i et helt andet land – ville have et barnebarn, der bærer dit navn: Margaret (Linda) Herzberg? At dine træk ville leve videre i mig? På det eneste billede din søn fik ud af Tyskland kan jeg se, at vi to ligner hinanden. Du ligner en kvinde, der står fast på dine meninger og ikke er til at forhandle med. En stærk kvinde.

De få, der har kendt os begge, fortæller, at dine øjne var grønne som mine, at du var nærsynet som jeg. Når jeg går til lægen, spørger han i ny og næ til mine gener, og hvad jeg bærer rundt på. Det er svært at svare på. Jeg ved selvfølgelig ikke, hvor gammel du kunne være blevet, havde du fået en chance for at leve. Men dine gener lever videre i mig og i mine børn. Det var ikke lagt i kortene, at jeg skulle søge noget hos dig.

Efter at du havde sagt farvel til din søn, boede han mange forskellige steder: i England og i Canada, som den eneste jøde i en fangelejr for tyske krigsfanger, og efter krigen tog han tilbage til Tyskland for at søge at finde dig og farfar. Her mødte han min mor, der var dansk tolk.

De blev gift og forsøgte at komme til Danmark. Til trods for et indgået ægteskab, kunne de ikke komme ind. De flyttede til Chile, senere til New Jersey i USA. Da min far så endelig havde fået et amerikansk statsborgerskab, var det muligt for mine forældre at komme til Danmark. For min far var jødedommen blevet besværlig. Han havde mistet sin familie, skulle begynde forfra endnu en gang, og at søge det jødiske samfund var ikke det, der optog ham mest.

Fra tid til anden fortalte han lidt om sit hjem, sine skarnstreger, men mest fortalte han om dig. Han fortalte om alle de ting fra sit hjem, som han ville have givet mig. Nogle af dine smykker, som jeg skulle have arvet, nogle af dine bøger. Du elskede at læse, det gør jeg også.

På en eller anden måde var det lykkedes ham at få en af dine trøjer med ud. Hvordan og hvorfor ved jeg ikke. Den trøje bruger jeg i dag. Du har gået med den ... et underligt møde ... at have noget på, som du også har haft på. Jeg har et skrøbeligt smykke, som du har haft. Bagpå er et billede af en, der ikke ligner min farfar. (hvem var det?)

Senere som større pige, valgte jeg at søge jødedommen, at få viden ... et stort valg, som præger mit liv hver dag. Da min mor ikke var jøde, skulle jeg gå til undervisning, og da dagen kom for en konvertering skulle jeg vælge et jødisk navn. Det blev Sarah. Navnet blev helt bevidst valgt, da alle jødiske kvinder i Nazityskland blev pålagt at kalde sig Sarah. Du var blevet Margrete Sarah Herzberg. Det blev jeg også, og jeg blev jøde.

Al min søgen i mange år, gik ud på at forsøge at lære dig at kende. For min far var det smertefuldt at få

stillet de spørgsmål, så en stor del af min viden har jeg selv måttet stykke sammen. Alt kredsede i perioder om 2. verdenskrig og det område, du var kommet fra. Hvordan reagerede dine naboer, hvor var de henne? Havde du veninder, og var du sammen med dem, da du blev transporteret af sted?

Nogle gange tænker jeg, at jeg måtte leve det liv, som ikke blev dig forundt ... at fortsætte, der hvor du slap.

Da jeg fik mine børn, Jonas og Daniel, havde jeg et stort ønske: at kunne fortælle dig, at det ikke havde været helt forgæves. Jeg manglede dig til at sige, at drengene ligner min far, eller dine forældre. Men jeg var her, mine børn var her, vi er her endnu!! Det tætteste jeg var på det store følelsesudbrud, var at skrive til *Die Welt*: ”Vi er her, jeg har født en dreng, der hedder Herzberg. Efternavnet eksisterer, det lever. Vi lever! Og vi lever som en jødisk familie. Med traditioner som omskærelse, helligdage, kosher madlavning, og hvad der ellers hører til.”

Da min ældste søn, Jonas var i bar mitzwah alderen besøgte vi det hus du og farfar boede i, inden I blev transporteret til den nærmeste ghetto. Vi snusede rundt i det område, hvor du har gjort dine indkøb, hvor du levede dit liv. Der var ingen tilbage af den oprindelige befolkning, vi kunne spørge om dit liv. Alle var døde. Men vi besøgte Auschwitz, og fik en chance for at sige *kaddish* (jødisk bøn for de afdøde). Vi vidste, at du ikke engang fik en grav, men vi tændte et mindelys for dig og farfar og lagde en sten, som tegn på, at I ikke er glemte.

I morgen rejser jeg til Israel. Du var ikke zionist, og min far og du havde mange diskussioner om Palæstina, som det hed dengang. Du var tysk med hovedet begravet i Heinrich Heine, Thomas Mann og Schiller. Du elskede dit Tyskland, og ville ikke forlade landet. I overmorgen vil jeg stå nede ved Grædemuren, ikke fordi jeg er en religiøs person, men nede ved den sidste rest af Jerusalems Tempel brænder 6 flammer, 6 flammer for de 6 millioner

jøder. Her er du repræsenteret, og her vil jeg sidde og tænke på, hvordan vores møde ville have været – om vi havde mødt hinanden. Ville vi kunne lide hinanden? Hvad ville du fortælle mig? Er du enig i de valg, jeg har truffet?

En gang imellem prøver jeg at kode mig ind på, hvad du mon ville have sagt til det ene og det andet, alt sammen ud fra beskrivelser og min fars overlevelser, som nok ikke altid var helt præcise.

Hvad ville du have sagt om det liv jeg lever i dag? Mine tanker har søgt dine, og uden at du har vidst det, har du præget mit liv, ændret det radikalt.

Gennem dig og den måde, du havde mulighed for at præge min far, har jeg lært om tolerance, medmenneskelighed og forståelse. Som min far er jeg angst for at miste mennesker, jeg elsker.

Kære farmor. Vi skulle ikke mødes. Men dit liv har alligevel været skelsættende for mig. Det har gjort mig til den person, jeg er i dag. Jeg tror ikke på, at vi mødes i himlen, men hvis vi alligevel – mod alle odds skulle mødes – vil jeg gerne sige dig tak for det liv, du fik givet min far, og som han fik givet mig.

Margaret Linda Herzberg – dit levende barnebarn.